

Мицик В.В.*

ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ ТА ПРОЦЕДУРИ ЗАХИСТУ ПРАВ ЛЮДИНИ У МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

The article is devoted to the concept, kinds and development of the international mechanisms and procedures of human rights protection.

Права людини у сучасному світі дійсно стали одним з найбільш пріоритетних об'єктів міжнародно-правового регулювання, що трансформувались з морально-політичного явища у найважливішу частину всього міжнародно-правового процесу. Права людини стали не тільки універсальними у своєму виразі, але й отримали всесвітнє визнання держав у Міжнародному Біллі прав людини.

Ухвалення Загальної декларації прав людини 1948 р., Міжнародного пакту про економічні, соціальні і культурні права 1966 р., Міжнародного пакту про громадянські і політичні права та двох Факультативних протоколів до нього 1966 р. і 1989 р., що закріпили каталог основних прав і свобод людини, стало основним кроком у послідовній міжнародній регламентації цього питання. Відповідно до вказаних угод держави - учасниці зобов'язані дотримувати закріплених в них прав і свобод щодо всіх осіб, які перебувають під їх юрисдикцією, і розвивати міжнародну співпрацю з метою подальшого заохочення і захисту цих прав і свобод.

Безпосередня регламентація прав, тобто надання індивіду певного правового статусу, що включає ряд прав і обов'язків, була віднесена міжнародним правом до внутрішньодержавної компетенції. Слід зауважити, що Статут ООН наголошує, що він: «...ні в якій мірі не дає Організації Об'єднаних Націй права втручатися у справи, що по суті входять у внутрішню компетенцію будь-якої держави...» (п.7 ст. 2), до якої спочатку і були віднесені питання прав людини.

Проте права і свободи особи, що надалі ставали об'єктом міжнародно-правового регулювання і що вийшли з складу виняткової компетенції держави, стають під контроль міжнародного співтовариства і все більша увага у зв'язку з цим починає приділятися створенню міжнародних контрольних механізмів, що мають на меті забезпечити здійснення відповідних стандартів прав індивіда, розробці міжнародних процедур, що сприятимуть досягненню цієї мети.

Механізм забезпечення і захисту прав і свобод людини у сучасних умовах є складним правовим комплексом, що включає як внутрішньодержавні, так і міжнародні засоби. Це, з одного боку, національні нормативні акти і орієнтовані на їх виконання органи держави, а з другого – міжнародні договори і створювані на їх основі органи, покликані забезпечити реалізацію норм, визнаних країнами обов'язковими.

Для визначення прав і обов'язків держав і індивідів в рамках міжнародно-правових актів, що встановлюють стандарти основних прав і свобод людини і гарантії їх захисту, не-

---

* доктор юридичних наук, професор кафедри міжнародного права Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, член Науково-методичної ради і науково-методичної комісії з вищої освіти МОН (секція «право»)

обхідним є чітке формулювання термінологічних особливостей «забезпечення» і «захисту» прав і свобод людини. У цьому сенсі матеріальні (міжнародні договірні і звичаєві) норми міжнародного права, що визначають зміст прав людини, належать до «**механізму забезпечення прав людини**». Тоді як акти, що регулюють діяльність органів міжнародних правозахисних організацій та норми договірної міжнародного права зі створення і діяльності конвенційних органів, які називають «органами з контролю за дотриманням договорів», або «договірними органами», що відповідають за охорону таких прав, належать до «**захисту прав людини**», надаючи власні механізми для захисту цих прав у разі порушення. З цього приводу необхідно зазначити, що з часів прийняття Міжнародного Білля прав людини при розробці практично будь-якого нового фундаментального договору в галузі прав людини в нього включають статті, що передбачають створення та компетенцію того або іншого контрольного (імплементативного) механізму.

За органами, що здійснюють контроль, такі механізми поділяються на **політичні та юридичні**. Політичними є загальні та спеціальні органи міжнародних міжурядових універсальних та регіональних організацій у сфері захисту прав людини, наприклад: Рада з прав людини ООН, Комітет Міністрів Ради Європи та ін.

Міжнародні юридичні інструменти мають форму договорів (також званих угодами, конвенціями і протоколами до них, хартіями тощо), які мають обов'язкову юридичну силу для договірних держав - учасниць, а також міжнародних звичаїв, на які вони дали явно виражену чи мовчазну згоду. Зазначимо, що до юридичних інструментів не належать політичні акти міжнародних організацій. Наприклад, положення декларацій ООН не є юридично обов'язковими для виконання державами.

Текст договору вважається дійсним і чинним після надання згоди на його обов'язковість договірними державами. Країни можуть виражати свою згоду на дотримання договору декількома способами. Найбільш поширеними є підписання, ратифікація і приєднання. Країни, що брали участь в переговорах про зміст нового договору, ратифікують договір. Ті країни, які не брали участі в переговорах, можуть приєднатися до договору на наступній стадії. Договір набирає чинності, коли його ратифікує, або до нього приєднається, наперед обумовлена кількість країн.

Країна може ратифікувати договір або приєднатися до договору з застереженнями, у разі якщо такі дозволені умовами договору. Зазвичай застереження можуть бути добровільно відмінені державою у будь-який час.

У деяких країнах законодавчо міжнародні договори прирівняні до внутрішніх законів; у інших країнах, навіть після ратифікації міжнародного договору або приєднання до нього, щоб договір набув чинності, яку мають національні закони, має бути ухвалений спеціальний національний закон. Практично кожній країні, яка ратифікувала міжнародний договір або приєдналася до міжнародного договору, доводиться вносити зміни до існуючих законів або розробляти нове законодавство, з тим щоб повною мірою виконувати умови договору на своїй території.

Слід зазначити, що певні міжнародні договори про права людини містять положення про право держав - учасниць передбачати в національному законодавстві певні обмеження, що стосуються реалізації договірних прав і свобод індивідів.

Зокрема, існує дві основні вимоги до правомірної можливості обмеження прав людини з боку держави:

- 1) обґрунтованість обмежень легітимними цілями, вказаними в міжнародних договорах і національному законодавстві;
- 2) наявність правового розпорядження про можливість обмеження прав у національному законі.

Так, наприклад, відповідно п. 1 ст. 27 Американської конвенції по права людини: «Під час війни, виникнення небезпеки для держави або при інших надзвичайних обставинах, які ставлять під загрозу незалежність або безпеку держави - учасниці, ця держава може брати заходи у відступ від її зобов'язань за цією Конвенцією...».

Існує думка, що міжнародні договори, які регламентують права і свободи людини, встановлюють не тільки обов'язок держав щодо їх імплементації і подальшій практичній реалізації, але і безпосередньо наділяють відповідними правами, свободами і обов'язками індивідів. При виваженому аналізі твердження про те, що міжнародні договори безпосередньо наділяють відповідними міжнародними правами індивідів, є доволі суперечливим.

Всі без винятку міжнародні договори у цій царині починаються з преамбули, де визначається, що держави - учасниці «погоджуються», «погодилися» тощо про нижченаведене. Об'єктом їхніх взаємних домовленостей, тобто правовідносин, є, зокрема, саме відносини щодо визнання та забезпечення певних прав людини.

Далі, у тому випадку, якщо країна ратифікує чи приєднується до договору і стає його державою-учасницею, вона гарантує фізичним особам на її території та під її юрисдикцією здійснення та захист визнаних у ньому прав. Якщо країна не бере участі у договорі, наприклад у МПГПП, вона не має таких міжнародних зобов'язань, не гарантує таких прав на національному рівні населенню під її юрисдикцією, не підлягає перевірці міжнародних контрольних механізмів і здійсненню міжнародних процедур у відповідності з положеннями МПГПП.

Таким чином, правами осіб наділяє не безпосередньо міжнародний договір, а національне законодавство, яке або визнає примат міжнародного права і автоматично застосовує права визначені у міжнародному договорі, або ухвалений спеціальний національний закон про ратифікацію, приєднання, або будь-яку іншу згоду держави на обов'язковість міжнародного договору.

Міжнародну нормативно-правову базу, яка існує у сфері прав людини, можна поділити на дві частини: 1) **конвенційний** (матеріально-правовий) механізм – норми договорів, що містять зобов'язання держав щодо визнаних ними формальних прав людини; та 2) **інституційний** (процесуально-правовий) механізм – договірні норми, що регламентують структуру та порядок функціонування контрольних, імплементаційних механізмів, призначених забезпечити виконання цих зобов'язань.

Такий підхід втілено у більшості міжнародних угод про права людини. Зокрема у початкових розділах цих угод, як правило, містяться матеріальні норми, а в решті розділів - правові основи організації та діяльності відповідного контролюючого органу. Наприклад, частина перша Конвенції ООН про права дитини 1989 р. містить перелік прав, які визнають держави - учасниці, а друга присвячена функціям Комітету з прав дитини, створеному державами - учасницями для виконання зобов'язань, взятих згідно з цією конвенцією.

Якщо вивчення конвенційного механізму полягає в аналізі основних і спеціальних прав людини, закріплених у певних договорах, то вивчення інституційного механізму варто розпочати зі стислого розгляду питань про поняття та класифікацію міжнародних механізмів контролю та процедур в галузі прав людини.

В дослідженнях юристів-міжнародників існують різні підходи до розуміння міжнародного контролю в міжнародному праві. Карташкін В.О. розглядає міжнародний контроль як спосіб забезпечення міжнародних зобов'язань, взятих державами у разі неможливості досягти цієї мети іншими способами. В інших дослідженнях міжнародний контроль пов'язується з встановленням в міжнародних договорах міжнародних гарантій. Так, Малінін С.О. ототожнює міжнародний контроль з «системою гарантій». Подібної позиції дотримується Тімербаєв Р.М., Іойриш А.І., Колосов Ю.М. та ін.

Проте уявляється, що в багатьох випадках гарантії і контроль є окремими способами в міжнародному праві прав людини, які, однак, тісно переплітаються між собою та обумовлюються один одним.

Іншим об'єднуючим моментом для визначення поняття міжнародного контролю виступає елемент перевірки виконання державами прийнятих на себе договірних зобов'язань. Виходячи з цього критерію, Котлярів І.І. визначає міжнародний контроль як дії суб'єктів міжнародного права або їхніх органів, які здійснюються на основі міжнародних договорів і полягають у перевірці відповідності діяльності держави прийнятим на себе зобов'язанням в цілях забезпечення їх дотримання.

З тих же міркувань Тіунов О.І. розглядає міжнародний контроль як один із засобів забезпечення міжнародно-правових норм, які проявляються в діях суб'єктів міжнародного права щодо попередження порушень зобов'язань та перевірки їх дотримання в цілях добросовісного, належного та своєчасного виконання.

На думку Лукашука І.І., під міжнародним контролем слід розуміти «процес опрацювання інформації, покликаний визначити відповідність поведінки суб'єктів нормам міжнародного права».

На підставі викладеного можна зробити висновки, що поєднуючи різні погляди фахівців щодо питання, яке розглядається, **поняття міжнародного контролю за дотриманням та захистом прав людини можна визначити як встановлення суб'єктами міжнародного права або органами міжнародних організацій, які здійснюють таку діяльність на основі міжнародних договорів, відповідності законодавчих, судових, адміністративних та інших заходів, політики та фактичної поведінки держави вимогам зобов'язань, взятих нею згідно з цими договорами.**

Важливе значення для розуміння міжнародного контролю як перевірки виконання та нагляду за дотриманням державами своїх міжнародних зобов'язань має класифікація його на види. Така загальноновизнана в юридичній науці класифікація можлива за різними підставами, виходячи із завдань, способів та форм її здійснення.

Так, наприклад, Лукашук І.І. поділяє міжнародний контроль за способом утворення на спеціальний, чи конвенційний, та загальний. Спеціальний здійснюється щодо певної конвенції спеціально створеним для цього механізмом, а загальний – міжнародними органами та організаціями, що регулюють співробітництво держав в тій чи іншій галузі, що пов'язано з контролем за дотриманням відповідних норм міжнародного права.

Черниченко С.В. пропонує наступну класифікацію. На його думку, міжнародні процедури в галузі прав людини (як і механізми) можна підрозділити на дві категорії: консенсусні і неконсенсусні. Консенсусні, тобто засновані на загальній згоді, — переважно договірні. Консенсусні процедури застосовуються різними механізмами (комітетами, групами і т. д.), створеними договорами. Неконсенсусні процедури і механізми створюються резолюціями міжнародних організацій і не передбачають одностайної підтримки (хтось із членів організації може проголосувати і проти їх створення). Фахівець зазначає, що міжнародні контрольні механізми в галузі прав людини можуть бути колективними органами (комітети, групи і т.д.) і одноосібними (спеціальні доповідачі).

Черниченко С.В. слушно звертає увагу на те, що міжнародні контрольні механізми і міжнародні процедури в галузі прав людини нерідко ототожнюються. Але це, строго кажучи, не зовсім точно. Контрольні механізми є певні організаційні структури (органи типу комітетів, робочих груп, спеціальних доповідачів, що вивчають які-небудь проблеми тематичного характеру або ситуації в окремих країнах). Процедури — це порядок і методи вивчення відповідної інформації і реагування на підсумки такого вивчення. В рамках одного контрольного механізму можуть використовуватися різні процедури. Процедури, вживані міжнародними організаціями, можуть використовуватися і без особливого конт-

рольного механізму, безпосередньо яким-небудь органом організації, наприклад Економічною і Соціальною Радою ООН.

Основними рисами здійснення контрольних процедур є:

- діяльність на підставі міжнародного договору;
- здійснення тільки міжнародними органами;
- об'єктивне встановлення фактів;
- гласність (кінцевих результатів контролю);
- заохочення участі громадськості в захисті прав людини.

Інший дослідник цього питання Гусейнов Л.Г. пропонує класифікувати контрольні механізми і процедури, що існують у галузі захисту прав людини, також:

- за способом утворення: 1) позадоговірні механізми та 2) договірні механізми;
- за територіальною сферою дії: 1) універсальні механізми та 2) регіональні механізми;
- за органами, що здійснюють контроль: 1) політичні механізми та 2) юридичні механізми (останні у свою чергу можна поділити на судові та квазісудові механізми);
- за часом здійснення контролю: 1) органи, що здійснюють превентивний контроль та 2) органи, що здійснюють контроль за фактом порушення;
- за методами здійснення контролю: 1) вивчення періодичних доповідей держав про виконання своїх договірних зобов'язань; 2) прийняття та розгляд індивідуальних та міждержавних повідомлень (скарг) про порушення прав людини; та 3) проведення досліджень на місцях.

Останній поділ міжнародних процедур за методами та джерелами отримання інформації має принципове значення для розкриття природи та особливостей міжнародного контролю у сфері захисту прав людини. Найбільш типовими процедурами, що застосовують міжнародні контрольні механізми, як свідчить сучасна міжнародна практика, є:

- розгляд періодичних доповідей держав;
- розгляд повідомлень однієї держави - учасниці про те, що інша держава - учасниця не виконує своїх договірних зобов'язань;
- розгляд повідомлень окремих осіб та груп осіб про порушення державою-учасницею прав, викладених у договорі;
- розслідування за власною ініціативою випадків систематичного порушення державами - учасницями конвенційних прав;
- залучення спеціалізованих установ і компетентних органів ООН до подання експертних висновків та доповідей з приводу здійснення конвенцій;
- запит у держав - учасниць додаткової відповідної інформації.

Зазначені правозахисні процедури характеризуються в основному таким чином.

Розгляд періодичних доповідей держав.

Міжнародний контроль здійснюється шляхом наглядових процедур (моніторингу), частіш за все за допомогою **розгляду** періодичних державних доповідей як нагляду за держанням прав людини державами - членами міжнародних організацій або про вжиті заходи для втілення в життя положень певного договору. Більшість сучасних конвенцій з прав людини передбачає процедуру, що полягає в поданні державних доповідей, які є факultatивними, наприклад система періодичних доповідей для Організації Об'єднаних Націй, або обов'язковими, тобто такими, що встановлюються певними конвенціями з прав людини.

Процедура подання доповідей встановлена перш за все в основних міжнародних договорах універсального характеру, а саме: в Міжнародному пакті про економічні, соціальні і культурні права (ст. 16-17), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права (ст. 40), Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації (ст. 9),

Конвенції про припинення злочину апартеїду та покарання за нього (ст. VII), Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (ст. 18), Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання (ст. 19), Конвенції про права дитини (ст. 44) та ін.

Процедура розгляду доповідей встановлена також в ряді регіональних угод про права людини, в тому числі в Європейській соціальній хартії 1961 р. (переглянута у 1996 р.) (ст.ст. 21-24), Рамковій конвенції про захист національних меншин 1995 р. (ст. 25), Європейській хартії регіональних мов або мов меншин 1992 р. (ст.ст. 15-16), Американській конвенції про права людини 1969 р. (ст. 42) та ін.

Наприклад, ст. 73 Міжнародної конвенції про захист прав всіх трудящих - мігрантів та членів їхніх сімей 1990 р. наголошує, що держави - учасниці зобов'язуються подавати Генеральному секретарю Організації Об'єднаних Націй для розгляду Комітетом доповіді про законодавчі, судові, адміністративні й інші заходи, вжиті ними для здійснення положень цієї Конвенції: протягом одного року набрання чинності цією Конвенцією для відповідної держави - учасниці і надалі кожні п'ять років і кожного разу, коли Комітет запитує про це.

Частіш за все державні доповіді повинні бути оприлюднені, так само як і рекомендації міжнародних організацій і їхніх органів щодо вимог імплементації конвенційних положень у національне законодавство та відповідну політику держав - учасниць. Таким чином, передбачається доступність інформації та можливість реакції всіх заінтересованих адресатів прав, і в першу чергу недержавних правозахисних організацій, які мають можливість здійснювати незалежний, безсторонній внутрішній моніторинг як безперервний процес дійсної ситуації в певній країні щодо окремих прав людини.

Розгляд повідомлень однієї держави - учасниці про те, що інша держава - учасниця не виконує своїх договірних зобов'язань.

Особливістю цієї процедури є те, що вона має виключно договірний характер, тобто передбачена в ряді міжнародних конвенцій з прав людини. Остання існує у двох формах.

Першу становить **обов'язкова** процедура, що встановлена в Міжнародній конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Європейській конвенції про захист прав людини та основних свобод, Африканській хартії прав людини і народів. Наприклад, у ст. 49 Африканської хартії зазначається: «... якщо держава - учасниця цієї Хартії вважає, що інша держава - учасниця порушила положення Хартії, вона може передати питання відразу в Комісію, направивши повідомлення Голові, Генеральному секретареві Організації африканської єдності і державі, якої це повідомлення стосується».

Європейська конвенція про захист прав людини також передбачає розгляд міждержавних спорів щодо дотримання державами - учасницями своїх зобов'язань. Так, згідно зі ст. 33 Конвенції будь-яка договірна сторона може передати на розгляд Суду питання про будь-яке порушення положень Конвенції та протоколів до неї, яке, як вона вважає, було допущене іншою договірною стороною.

Другу становить **факультативна** процедура, що встановлена в Міжнародному пакті про громадянські і політичні права, Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання, Американській конвенції про права людини.

Уяву про факультативну клаузулу (тобто можливість держави - учасниці за власним бажанням добровільно погоджуватися на таку процедуру) дає ст. 41 МПГПП. Відповідно до цієї статті « держава, яка бере участь у цьому Пакті, може в будь-який час заявити, що вона визнає компетенцію Комітету одержувати і розглядати повідомлення про те, що якась держава - учасниця твердить, що інша держава - учасниця не виконує своїх зобов'язань за цим Пактом. Повідомлення, передбачені цією статтею, можуть братися і розглядатися

тільки в тому разі, коли їх подала держава - учасниця, яка зробила заяву про визнання для себе компетенції цього Комітету. Комітет не приймає ніяких повідомлень, коли вони стосуються держави - учасниці, яка не зробила такої заяви».

Сутність цієї процедури полягає в тому, що відповідний контрольний орган уповноважений розглядати заяви держав лише у тому випадку, коли їх подала держава - учасниця, яка зробила заяву про визнання для себе компетенції цього органу проти держави - учасниці, яка зробила таку ж заяву.

Розгляд повідомлень окремих осіб та груп осіб про порушення державою-учасницею прав, викладених у договорі.

Процедура індивідуального повідомлення (звернення, заяви) про порушення державою-учасницею прав, викладених у договорі вважається більш розвинутою і ефективною порівняно з процедурами розгляду періодичних доповідей держав та повідомлень держав - учасниць про невиконання договірних зобов'язань стосовно одна одної. Зазвичай така процедура здійснюється за надання відповідному міжнародному контрольному органу петиції або скарги будь-якою фізичною особою (індивідуальною) або групою осіб (колективної), що вважають себе потерпілими від порушення державою-учасницею якогось із прав, викладених у договорі. Особливістю є те, що такі повідомлення можуть надходити до політичних, квазісудових, судових міжнародних контрольних механізмів тільки за умов членства держави у міжнародній організації або конвенції з прав людини де вони створені та попереднього визнання нею компетенції таких контрольних органів.

Таким чином, що стосується договірних механізмів індивідуального звернення осіб про порушення їхніх конвенційних прав, то такі звернення можливі або на факультативній основі (за бажанням держави), або обов'язкової, коли держава визнала компетенцію певного міжнародного органу розглядати такі звернення за надання згоди на обов'язковість договору.

За приклад такої факультативної процедури править положення Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання 1984 р, яка набула чинності у 1987 р. і наразі налічує 146 держав - членів. Стаття 22 забезпечує процедуру розгляду індивідуальних скарг. Згідно з цією статтею «держава - учасниця може в будь-який час заявити, що вона визнає компетенцію Комітету отримувати і розглядати повідомлення осіб, які перебувають під її юрисдикцією і стверджують, що вони є жертвами порушення державою-учасницею положень Конвенції, або повідомлення такого роду, що поступають від їхнього імені». Необхідно зазначити, що повідомлення окремих індивідів до позасудових органів не пов'язані з прийняттям юридично зобов'язуючих рішень. Акцент робиться на врегулюванні спірного питання між сторонами і наданні рекомендацій державі та індивіду.

Міжнародний контроль здійснюється також шляхом квазісудового (Комітет ООН з прав людини, що діє у відповідності з Факультативним протоколом до міжнародного пакту про громадянські і політичні права) та судового порядку (Європейський суд з прав людини, створений ЄКЗПЛ). Стаття 34 ЄКЗПЛ «Індивідуальні заяви» передбачає, що «Суд може брати заяви від будь-якої особи, неурядової організації або групи осіб, що вважають себе потерпілими від порушення однією з Високих Договірних сторін прав, викладених у Конвенції або протоколах до неї». Рішення Великої палати є остаточним і обов'язковим для виконання договірними сторонами.

Розслідування міжнародним органом за власною ініціативою випадків систематичного порушення державами - учасницями конвенційних прав.

Згідно з положеннями ст. 20 зазначеної Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання Комітет проти катувань застосовує процедуру розслідування за власною ініціативою. Пункт 1 пе-

редбачає, якщо Комітет отримує вірогідну інформацію, яка, на його думку, містить цілком обґрунтовані дані про систематичне застосування катувань на території якої-небудь держави - учасниці, то він пропонує цій державі - учасниці співробітничати у розгляді такої інформації та з цією метою подати свої зауваження щодо цієї інформації. Комітет може, якщо він вважає за доцільне, призначити одного або кількох своїх членів для проведення конфіденційного розслідування і термінового подання Комітетові відповідної доповіді (п.2). За згодою цієї держави - учасниці таке розслідування може включати відвідання її території.

Зазвичай в міжнародних організаціях і конвенціях процедури багатоступінчасті. Так, наприклад, механізм контролю за здійсненням положень Конвенції про права інвалідів та Факультативного протоколу до Конвенції про права інвалідів 2006 р., першого універсального договору в галузі прав людини, узгодженого міжнародним співтовариством у XXI ст., складається з чотирьох процедур: розгляд періодичних доповідей держав (ст. 35 Конвенції); залучення спеціалізованих установ і компетентних органів ООН до подання експертних заключень та доповідей з приводу здійснення Конвенції (ст. 38); розслідування за власною ініціативою випадків систематичного порушення державами - учасницями конвенційних прав (ст. 6 Протоколу); розгляд повідомлень осіб або груп осіб, які заявляють про порушення їх прав державою-учасницею (ст. 1 Протоколу). Перші дві є обов'язковими для держав - членів, інші мають факультативний характер.

Отже, міжнародний контроль за дотриманням прав людини стає найважливішим юридичним інструментом, здатним не тільки вирішувати питання, пов'язані із захистом прав і свобод конкретних індивідів, груп осіб, але й сприяти вдосконаленню законодавства і правозастосовній практиці держав відповідно до міжнародних стандартів.

Література:

1. Карташкин В.А. Международная защита прав человека. – М., 1976. – С. 103.
2. Малинин С.А. Мирное использование атомной энергии. Международно-правовые вопросы. – М., 1971. – С. 48-49.
3. Колосов Ю.М. Ответственность в международном праве. – М., 1975. – С. 211.
4. Котляров И.И. Правовые вопросы контроля за соблюдением международных обязательств // Международное сотрудничество и международное право. – М., 1977. – С. 49.
5. Тиунов О.И. О понятии международно-правового контроля. – М., 1988. – С. 99.
6. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. – М., 2008. – С. 217.
7. Лукашук И.И. Международное право. Общая часть. – М., 2008. – С. 220.
8. Черниченко С. В. Международные механизмы и процедуры в области прав человека // Теория международного права. В 2-х томах. – Том 2: Старые и новые теоретические проблемы. – М.: Издательство «НИМП», 1999. – С. 391- 395.
9. Гусейнов Л.Г. Методы осуществления международного контроля в области защиты прав человека. – Theory and practice of Contemporary International Law. Essays in Honour of Professor Levan Alexidze on the 80 th Birthday Anniversary. – Tbilisi, 2007. – P. 160.